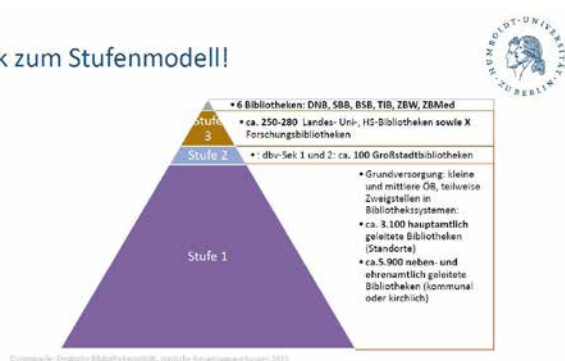

Betekintés a német könyvtári rendszerbe

Zurück zum Stufenmodell!

A Humboldt-Universität több nagyobb német könyvtár (pl. Universitätsbibliothek Weimar, Martin-Opitz-Bibliothek Herne, Hochschule für Angewandte Wissenschaften) és könyvtári szervezet (Berufsverband Information Bibliothek) munkatársainak közreműködésével ez év szeptemberében Brückenkurs címmel hirdetett kurzust, elsődlegesen azzal a céllal, hogy elősegítsék a külföldi munkavállalók német könyvtárakban való elhelyezkedését. Ennek mentén azt ígérte az előadássorozat, hogy áttekintést ad a német könyvtári rendszerről mind a tudományos élet, mind a társadalom igényei oldaláról, bemutatja az aktuális fejlesztési trendeket, kezdeményezéseket és projekteket, mind a köz-, mind a tudományos könyvtárakban.

A német könyvtári rendszer négy szintet különít el: az első szintre a kis és közepes városi könyvtárakat, a második szintre a nagyobb városi könyvtárakat sorolják be. A harmadik szinten az „általános tudományos” igények kielégítésére szolgáló intézmények találhatóak, így a tartományi- és regionális könyvtárak, a felsőoktatási és szakkönyvtárak, kutatóintézetek könyvtárai. A negyedik szinten a kiemelt nemzeti feladatokkal megbízott könyvtárak vannak [1.kép].

A közkönyvtárakba a német lakosságnak nagyjából 10%-a van beiratkozva, ez kb. 120 millió éves látogatószámot jelent. Ezek fenntartása a helyi önkormányzatok, szervezetek feladata. Nagyjából a települések felén található könyvtár, ez nagyjából 4500 községi könyvtárat jelent. Emellett szép számmal jelennek meg az egyházi könyvtárak is ebben a kategóriában, mintegy 3500 kisebb egyházi könyvtár tartozik ide, de ezek közül csak

6 regionale Verbundsysteme in Deutschland

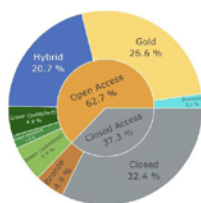
- **GBV:** Gemeinsamer Bibliotheksverbund, Göttingen
- **SWB:** Südwestdeutscher Bibliotheksverbund, BSZ Konstanz (gemeinsame Datenbank von GBV und SWB: „K10+“)
- **HBZ:** Hochschulbibliothekszentrum des Landes NRW, Köln
- **HeBIS:** Hessisches Bibliotheks-Informationssystem, Frankfurt/Main
- **BVB:** Bibliotheksverbund Bayern, München
- **KOBV:** Kooperativer Bibliotheksverbund Berlin-Brandenburg, Berlin (gemeinsame Datenbank von BVB und KOBV: „B3Kat“)

143-ban dolgozik főállásban munkaező, a többiben csak részmunkaidőben foglalkoztatnak munkatársat, ezek jelentősége csekély. Kutatások szerint ma Németországban minden 5. gyerek írási és olvasási nehézségekkel küzd, minden 4. embernek van valamilyen migrációs háttere, és minden 5. németországi lakos 60 év feletti. Ennek mentén a közkönyvtárak kiemelt feladata a gyerekek, az idősek és a migrációs háttérrel rendelkezők szövegértési, digitális és információs kompetenciáinak a javítása.

A könyvtárakban a gyerekek információs kompetenciáit fejlesztik a klasszikusnak mondható olvasóklubok mellett papírszínházzal, nyelvi vetélkedők lefolytatásával, több helyen kreatív írás kurzusokat tartanak, slam poetry, slam book esteket szerveznek. A digitális kompetenciák fejlesztésében élen járnak a közkönyvtárak: a diákokat nemcsak videók vágására, podcastok készítésére tanítják meg, de robotika tanfolyamokat is indítanak, sőt a bibliotékák jelentős részében már a VR-szemüveget is kipróbálhatják az odalátogatók. A nyilvános könyvtárak egyre inkább mint a közösségi és kulturális élet színterei jelennek meg, így számtalan rendezvényt is szerveznek. A könyvtárakat a demokratikus intézményrendszer alapján tekintik, ezért élénk vitákat vált ki Németországban, hogy bizonyos könyvek (dezinformációt tartalmazó, politikai szélsőségek támogató) könyvtári elérése korlátozható-e, vagy a véleménynyilvánítás és szólásszabadság jegyében ezeket is elérhetővé kell tenni. A közkönyvtárak egyre több e-könyvet kölcsönöznek, a könyvtári szövetség küzd azért, hogy a megjelenéstől kezdve elérhető legyen a könyvek elektronikus változata is.

Rolle der Bibliotheken: Monitoring

Distribution of journal articles in Germany

The graph shows the open/closed access ratio of journal articles (756,911) in Germany for the last five years (2019 - 2023) based on Dimensions, Unpaywall, and the journal lists (DOAJ, DOAG) used in the OAM

A közkönyvtári hálózat működését a tartományi központi könyvtárak és regionális hatókörű könyvtárak koordinálják, ők készítik el a könyvtárak fejlesztési terveit, elősegítik az egységes informatikai rendszerek használatát, továbbképzéseket szerveznek. Ezen a központi bibliotékák kapják meg adott tartományban a kötelempéldányokat, feladatuk a tartományi bibliográfiák összeállítása, továbbá a régi könyves és történeti, helyi, kiemelt jelentőséggel bíró anyagot is ők kezelik. A könyvtárak harmadik szintjéhez tartozik még a kb. 90 egyetemi könyvtár, kb. 160 főiskolai könyvtár és kb. 2000 egyéb szakkönyvtár – ez utóbbiak közé sorolják az egyházi könyvtárakat, melyekre ugyanazon jogok és kötelezettségek vonatkoznak, mint a többi tudományos szakkönyvtárra. A tudományos könyvtárak többsége már újgenerációs, felhő alapú könyvtári rendszereket használ, melyek hatékony discovery rendszerrel kapcsolódnak össze, a legelterjedtebbek termék az Alma és a Folio. Németországban a könyvtárak hat, több tartományt magában foglaló regionális szövetségbe tömörültek, melyek kiemelt feladata az ún. osztott katalógizálás előmozdítása. A hat nagy regionális könyvtári egyesület négy adatbázist működtet, oly módon, hogy minden résztvevő könyvtár ezek egyikének központi adatbázisába katalógizál, ha van bibliográfiai leírás, akkor csak a példányt veszi hozzá, ha nincs, csak akkor készít bibliográfiai leírást [2. kép].

A harmadik szinten lévő könyvtárakkal szemben alapvető elvárás a regionális, közös katalógus-adatbázisok használata. Ezen könyvtárak kutatásait, digitalizálási projektjeit a Német Kutatási Alap (DFG) segítségével finanszírozzák. Az utóbbi években mind nagyobb szerepet kapnak a tudományos könyvtárakban – a hazai gyakorlathoz hasonlóan – a kutatást segítő feladatok, tudományometriai értékelések és a publikációk megjelenésében való aktív szerepvállalás. Az „open science” jelszava mentén a német tudományosság elsődleges célja az egész publikációs rendszert nyílt hozzáférésűvé alakítani. A nemzetközi tudományos kiadókkal való hatékonyabb érdekérvényesítés miatt alapították meg a DEAL konzorciumot, melynek feladata a nyílt hozzáférésű kiadványokra vonatkozó nemzeti licencekről és retmegállapodásokról szóló tárgyalás. Jelenleg a német

tudományos cikkek több mint 60%-a nyílt hozzáférésű: ebből kb. 27% arany, vagyis kiadói nyílt hozzáféréssel; 12% zöld, vagyis intézményi repozitóriumi eléréssel (max. a megjelenéshez képest 1 év késleltetéssel), kb. 21% hibrid formában érhető el [3. kép]. A tudományos könyvtárak másik kiemelt feladata a kutatási adatok menedzsmentje a FAIR (findable–megtalálható, accessible–hozzáférhető, interoperable–együttműködő, R–újrahasznosítható) adatkezelés elveinek mentén.

A nemzeti feladatot ellátó könyvtárak közé tartozik három kiemelt orvosi, gazdasági és műszaki szakkönyvtár (Technische Informationsbibliothek [TIB], Zentralbibliothek der Medizin [ZbMed], Zentralbibliothek der Wirtschaftswissenschaften [ZBW]), emellett a kiemelt kulturális javakat őrző müncheni és berlini könyvtár (Staatsbibliothek Berlin [SBB], Bayerische Staatsbibliothek [BSB]), valamint a Deutsche Nationalbibliothek (DNB). Ez utóbbi 1913-tól kezdve gyűjti a Germanica-anyagot, 2006-tól kezdve az online megjelenéseket is. Kiemelt feladata német normák, szabályok, szabványok kidolgozása, így az egységes névalakok adatbázisát ők készítik (Gemeinsame Norm-Datei [GND]), valamint a tárgyszavazás normáinak meghatározására is tesznek javaslatot. A DND 2012-től elkezdte az RDA-szabványnak megfelelő katalógizálást. Az RDA adatszerkezeti modellje – a korábbi bibliográfia és példányadat helyett – műről, kifejezési formáról, majd ahhoz kapcsoló attribútumokról beszél, az ennek megfelelő szabványok bevezetése az egyik legfontosabb jelenlegi feladatuk. A könyvtárak működését számos regionális, tartományi, illetve országos hatókörű könyvtári szervezet segíti. Remek kezdeményezés a német könyvtárösszervezetek szervezésében a recenzíós szolgáltatás, mely a megjelent művekről független értékelést készít és juttat el a könyvtáraknak. A szintén országos hatáskörű könyvtárellátó feladata nemcsak a könyvek, dokumentumok beszerzése a német könyvtárak számára, hanem azok előkatalógizálása is, továbbá ők szállítják a könyvtári berendezéseket is. Fontos országos hatáskörű vállalkás a távkölcsönzés lebonyolítása, mely minden, 20 eurónál drágább könyv esetén lehetséges Németországban belül. Engem a tanfolyamon való részvételre az ösztönzött, hogy láthassuk milyen jó gyakorlatok, segédanyagok, adatbázisok állnak a német könyvtárak rendelkezésére a mindennapi munkájukhoz, ez talán kevesebb szerepet kapott az előadások során, ugyanakkor hasznosnak találtam, egy, a hazaihoz hasonlóan működő, hasonló kihívásokkal szembenező, de annál nagyobb könyvtári piacról átfo-gó képet kaphattam.